

Is het toeval dat Guy Cassiers en Raimund Hoghe in hun werk bezig zijn met de herinnering?

Dat Alain Platel en Christoph Marthaler in deze melancholische tijden kronieken maken?

Zijn verhalen beperkt houdbaar? Wat kunnen benjisspringers leren van Roland Barthes?

Geert Opsomer duikt met filosofen en historici in de geschiedenis van het theater.

Is de homo ludens uitgespeeld?

De ganzenmars of de onmogelijke terugkeer naar de moeder

Nietzsche kon nog schrijven dat de komedie van het bestaan zichzelf nog niet bewust geworden was, en dat we nog steeds leven in de tijd van de tragedie waar moraal, rede en religie de plak zwaaien. Voor hem stond de kunst van het overleven nog in het teken van de vrolijke wetenschap, de boosaardige komedie van het bestaan die ongenadig inbeukt op redelijke grenspalen, allerhande piëteiten, dogma's en regels, de overgeleverde geschiedenis, enz. Scheppen en lachen om te vernietigen was het devies. Homo volans, homo ludens en homo violans in één, men vindt overal sporen van het geweld en het op het spel zetten van de cultuur, de geschiedenis, God, etc. bij populaire figuren als Georges Bataille, Heiner Müller (die de *Hamletmachine* schrijft om Hamlet te vernietigen) en nog zo vele anderen.

Toch is de bewustwording van de komedie van het bestaan intussen zo erg toegenomen, dat relativisme en ironie de best mogelijke artistieke en filosofische houdingen lijken te worden. Hoeveel kennis kan men verdragen zonder vernietigd te worden? De creativiteit die in de avant-garde nog het vermogen leek om zelf nieuwe voorwaarden te scheppen, is langzamerhand een onvermogen gebleken: de creativiteit kan de vervreemding en de onzekerheid niet oplossen. Na het involgen van zijn verlangens en zijn wil, na een ongebreidelde ontgrenzing en bevrijding, ontdekt de mens dat hij 'zichzelf vreemd' is. Die tragische vreemdheid van de postmoderne situatie heeft de westerse cultuurwezens tot wezen gemaakt, kinderen zonder ouders, instabiele narcistische persoonlijkheden.

Het mag dan ook geen verwondering w

ken dat de kunstwereld wel af en toe lijkt op een nest ganzen of eenden die net als in de proeven van Lorenz het eerst bewegende voorwerp of wezen achternalopen met de instinctieve zekerheid dat dit hun moeder is. De Amerikaanse filosoof Daniel Dennett merkt in dat verband op dat het 'inprentingsproces' bij deze dieren is misgelopen. Ze kunnen zich niet hechten aan hun echte moeder omdat ze kort na de geboorte de imprint van die moeder via geuren, zichtbare en hoorbare signalen hebben gemist. Ze hebben m.a.w. geen 'her-innering' en dus ook geen geheugen dat hen de juiste beslissing moet laten nemen. Zonder die herinnering is de terugkeer naar de moeder onmogelijk, en wordt de 'natuur' om de haverklap om de tuin geleid. Zonder die herinnering aan moeders, vaders, geschiedenis, etc. kan de hedendaagse mens zijn lot niet in handen nemen, en blijft hij in de onmenselijkheid of de infantiliteit steken.

'De ET's zijn steeds talrijker.

Wij zijn allemaal ET.'

Het citaat komt uit *Les nouvelles maladies de l'âme* (1993) van de Franse filosofe Julia Kristeva. Het wordt aangehaald door Kees Vuyk in zijn recent cultuurfilosofisch werk *De treurnis blijft. Essays over melancholie en verbeelding*. Met Kristeva ziet hij de psychose als de ziekte van deze tijd. Zij beschrijven alle twee de he-

dendaagse mens als een Narcissus, die op drift is geraakt in een stroom van gemediatiseerde beelden of simulacra (men leze er de laatste *Et-cetera* op na!). Dit 'verwarde kind' is verdwaald in het universum, het is beroofd van zijn plaats, zijn substantie, zijn eigenheid, het weet niet meer wat 'waar' en 'waardevol' is. Op deze onstabiele grond ontwikkelt zich de uitgangspositie van de contemporaine mens: hij is melancholisch en kan niet meer beslissen of hij vreemdeling wil zijn, worden of blijven. Het is zijn conditie geworden, hij is niet meer van deze wereld.

Voor dit 'zelf-verloren' wezen dat zich 'vreemd voelt' en zich volgens anderen ook 'vreemd' gedraagt, ziet Vuyk niet erg veel uitwegen. Eén: hij kan het gemis onderdrukken, het negeren door zich een krachtig zelf toe te schreeuwen, door grenzen te bepalen, door het Andere uit te sluiten. Hierbij volgt hij de logica van de repressie: van het verbieden en verboden worden, de psychologica van de neurose of de ontkenning. Twee: hij loochent het gemis en vervangt het door een vlucht in een grenzeloos en tomeloos bestaan. Het resultaat is psychose, borderline, depressie. Drie: hij kan proberen om een vertaling te vinden voor zijn primaire gevoelens in een symbolisch systeem; Vuyk noemt deze derde weg die van de verinnerlijking. Die innerlijkheid is ook de plaats 'waar de redelijkheid van de orde' wordt gerealiseerd, omdat de orde er imaginaire trekken krijgt. Nadat de westerse cultuur de autoritaire orde (God, vader, geschiedenis, etc.) jarenlang probeerde uit te sluiten om de verbeelding aan de macht te brengen, is nu wellicht een proces aan de gang dat die autoriteiten opnieuw opneemt, maar dan in hun vervallen vorm en in